

HERMAN
KOCH
FINSE
DAGEN

AMBO|ANTHOS
AMSTERDAM

Finse dagen
Finse nachten
Het is vooral
dat lange wachten

A. Aalto
Finse dagen

Every man alone is sincere.
At the entrance of a second person,
hypocrisy begins.

Ralph Waldo Emerson

Ik was in de eerste plaats naar Finland gegaan om iets met mijn handen te doen. Iets met je handen doen was in 1973 iets anders dan vandaag de dag, in 2020. Een halfjaar eerder had ik de middelbare school beëindigd. Zo heb ik het ook altijd ervaren, als beëindigen: er kwam een einde aan iets wat al veel te lang had geduurd. Soms heb ik een droom. Je hoort vaak over mensen die dromen dat ze eindexamen moeten doen. Ze worden zwetend wakker: gelukkig liggen ze in hun eigen kamer, in hun eigen bed, het is weliswaar midden in de nacht, maar dat eindexamen hoeft echt niet meer, dat hebben ze al een half mensenleven geleden gehaald. Wie echt wil weten wat deze droom betekent, maakt een afspraak met de Psychologische Hulppost in zijn of haar woonplaats, of schrijft een brief naar de 'Vraag het aan...'-rubriek in de *Libelle*.

Mijn eigen eindexamendroom is wezenlijk anders. In mijn droom moet ik naar school. Er worden agenda's met lesroosters ingevuld. De bel gaat. Het volgende uur hebben we Duits van mevrouw Van Aakerinden-Hagenau. Nog altijd binnen de droom breekt het koude zweet me uit. Dan fiets ik naar huis. Er begint me iets te dagen. In het huis waar ik naartoe fiets woon ik

allang niet meer. Ik ben een schrijver. Ik hoef helemaal niet naar school. Sterker nog: als ik een heel jaar naar school ga, houd ik veel te weinig tijd over om te schrijven. Ik doe het niet, spreek ik mezelf toe, terwijl ik naar het huis fiets waar ik inmiddels niet meer woon. Ik ga morgen helemaal niet meer terug. Ze kunnen allemaal de tyfus krijgen.

Al dromend maakt zich nu een onpeilbaar diep en warm geluksgevoel van mij meester. Ik weet zeker dat ik glimlach, zowel binnen de droom als in het echt, slapend in mijn eigen bed, in mijn eigen huis. Nooit word ik badend in het zweet wakker. Er is geen gevoel van opluchting. Het gevoel van opluchting was er al binnen de droom. Ik word elke keer wakker met het gevoel dat ik, zoals alle voorafgaande keren, de enige juiste beslissing heb genomen.

Een paar jaar geleden schreef ik naar 'Vraag het aan...' in de *Libelle*. Ik wilde weten wat de droom betekende. Al na drie dagen kwam het antwoord, twee weken later in verkorte vorm afgedrukt in de tijdschiftrubriek. Ik had spijt, volgens de droom-interpretatie. Ik had spijt dat ik die beslissing niet eerder had genomen. Nog tijdens mijn middelbareschooltijd. Het leven had al veel eerder kunnen beginnen. Door op de middelbare school te blijven rondhangen (en eindexamen te doen) was de tijd waarin mijn echte leven zich zou afspelen met minstens drie jaar bekort.

Wanneer ik naar foto's uit die tijd kijk zie ik iemand die alleen heel vaag in de verte iets met mezelf te maken heeft. Een slungelige, iets te dunne jongen in een vaal grijs jasje dat je met enige fantasie als een 'boerenkiel' zou kunnen betitelen. De pijpen van de ook al zo vale spijkerbroek zijn in bijna kniehoge zwarte kaplaarzen gestoken. Eén arm leunt nonchalant op een gele

boerenkar, iets verder naar achteren zijn nog net de bemodderde achterwielen van een rode tractor te onderscheiden.

De foto lijkt stoer, maar is het niet. Daarvoor is de jongen inderdaad te dun en te slungelig. Wat deed hij daar eigenlijk, vraag je je af. Of: kon hij dat werk wel aan?

Ook in latere jaren zijn deze vragen me blijven achtervolgen. Zelfs zonder foto's begonnen mensen (de eigen gezinsleden, vrienden) na verloop van tijd altijd te grijnzen wanneer ik mijn Finse periode ter sprake bracht. Meestal probeerde ik na een paar korte flarden ('Het was in de winter van 1973, de thermometer wees om tien uur 's avonds min 27 graden aan.' 'Ik ging erheen om met mijn handen te werken.' 'Met die motorzaag heb ik een keer bijna mijn onderbeen afgezaagd.') snel van onderwerp te veranderen. Maar soms was het al te laat. 'Weten jullie zeker dat je dit wilt horen?' vroeg ik nog. Ja, ja, ga door, knikten de toehoorders me bemoedigend toe. Elke keer opnieuw begon ik weer aan de bootreis dwars door de ijsschotsen van de Oostzee tot aan de aankomst in de dichtgevroren haven van Helsinki, in de wetenschap dat het grijnzen vroeg of laat zou beginnen.

Vaak voelde ik me als die oom die in de oorlog nog aan de Birmaspoorlijn had gewerkt, en dan vooral op het moment waarop hij elke keer opnieuw vertelde hoe hij bij zijn ontsnapping twee Jappen eigenhandig de keel had doorgesneden. Tussen mijn vijfde en vijftiende heb ik het verhaal waarschijnlijk wel een keer of dertig aangehoord, en al die keren probeerde ik het blotebillengezicht van de oom te combineren met de wél tot de verbeelding sprekende, heftig uit hun doorgesneden kelen bloedende, Japanse soldaten. Ik kon de grijns van ongeloof op mijn eigen gezicht niet zien, maar ik voelde hem wel, ik moest mijn hand voor mijn mond houden om hem voor de ongeloofwaardige oom te verbergen.

Weten jullie zeker dat je dit wilt horen? Mijn vraag had behalve met beleefdheid alles met de ongeloofwaardigheid van mijn verblijf in Finland te maken. Met de foto's waarop ik weliswaar leunend tegen een door een tractor voortgetrokken boerenkar poseerde, maar waarop niet te zien was hoe ik met diezelfde tractor over de besneeuwde wegen door de Finse bossen scheurde. Ja inderdaad: *scheurde*. Altijd te hard, vooral in de bochten. Ik was negentien. Nog niet zo lang daarvoor waren er dingen gebeurd die mijn leven volledig op zijn kop hadden gezet, om niet te zeggen dat ze er de bodem onder vandaan hadden geslagen.

Ik hoopte op iets, daar in mijn eentje op die tractor in de bossen. Een ongeluk op zijn minst. Een ongeluk waarbij ik zwaargewond zou raken – desnoods het leven zou laten.

Het was een bevrijdend gevoel, een gevoel dat ik later nooit meer zou terugkrijgen. Er bestond geen gevaar, of beter gezegd: het gevaar was er wel, maar het was een vriend – misschien wel de beste vriend die ik had in 1973.

— |

| —

— |

| —

Grotere sneeuwvlokken dan die op het station van Lieksa uit de nachtelijke hemel naar beneden kwamen heb ik zowel voor als na die tijd nooit meer gezien. In Nederland dwarrelen de sneeuwvlokken, als pluïsjes, ze komen voorzichtig omlaag, als parachutisten die een veilig plekje zoeken om te landen: een tak, een stoeptegels, het dak van een auto. Daar blijven ze nog even liggen en smelten dan vredig weg, het werk is gedaan, de tocht naar beneden is volbracht.

Op het station van Lieksa vielen de sneeuwvlokken met de snelheid van bakstenen. Ze waren met veel, het liet ze koud waar ze zouden neerkomen, ze wisten waar ze moesten zijn, ze waren gekomen om de wereld onder een onverbiddelijke witte laag te bedekken.

‘Het is nu te laat,’ zei de man die me onder de enige lantaarn op het perron stond op te wachten, nadat hij zich als een broer van de boer had voorgesteld. Op zijn muts en in zijn baard zat sneeuw. ‘Morgen gaan we naar de boerderij.’

Aarzelend zette de trein zich in beweging, de sneeuwnacht in; ook zonder om me heen te kijken wist ik dat ik de enige reiziger was die deze nacht op het station van Lieksa was uitgestapt.

‘We zijn op de hoogte van wat er is gebeurd,’ zei de bebaarde broer, die Risto heette, later bij een kop koffie in zijn kleine keuken. ‘Maar het is nu echt te laat. We kunnen beter gaan slapen, dan breng ik je morgenvroeg naar de boerderij.’

De eerste dagen liet ik alles uit mijn handen vallen: melkbussen, emmers, harken, hooivorken, bezems en de losse onderdelen van de elektrische melkmachine die je met zuignappen aan de uiers van de koeien diende te bevestigen. Ik kon mezelf niet zien, het was nog niet zoals later op de foto’s: ik geloofde er nog in. Ik geloofde in een minder onhandige versie van mezelf die binnen nu en volgende week buiten het oude lichaam zou treden. Ik geloofde in niet minder dan een wedergeboorte: mijn vroegere, met twee linkerhanden uitgeruste, motorisch gestoorde ik zou worden afgeworpen en als de oude huid van een vervellende slang op een rotsblok achterblijven. Een krachtigere variant van mezelf zou zich oprichten en de kruiwagens, harken en bezems ter hand nemen alsof hij nooit anders had gedaan. Met een natuurlijk gemak zou ik het hooi met de hooivork tussen de koeien verdelen, de pasgeboren kalfjes zou ik de speen van de melkammer tussen hun als natte handschoenen aanvoelende lippen persen, zonder dat ze me die emmer met een paar bokkige bewegingen van hun kop uit handen zouden slaan, nonchalant zou ik op het achterspatbord van de tractor leunen terwijl ik hem achteruit in de schuur parkeerde. Zoals gezegd: ik kon mezelf niet zien, het kwam allemaal van binnenuit, de geloofwaardigheid moest het helemaal in haar eentje zien te rooien.

Risto was een halfuur nadat hij me die eerste ochtend bij de boerderij had afgeleverd vertrokken – om de eerstkomende anderhalve maand niet meer terug te keren.

Ik vroeg me af of Matti en Ritva, de uitsluitend Fins spreken-

de boer en zijn vrouw, ook op de hoogte waren van wat er was gebeurd, of ze tenminste in een paar woorden over mijn achtergrond waren ingelicht. Maar toen bedacht ik dat Risto in de keuken in de wij-vorm had gesproken – waarschijnlijk hadden Matti en Ritva besloten dat het beter was om deze gebeurtenissen helemaal niet ter sprake te brengen. En in welke taal zouden ze dat moeten doen, bedacht ik 's nachts in bed op mijn zolderkamer zonder ramen boven de schuur waar de tractor, de eg, de ploeg en de zaaimachine stonden geparkeerd.

We trokken de bossen in waar de tractor tot boven de achterwielen wegzakte in de sneeuw. Ik leerde mijn eerste Finse woorden. Woorden voor 'omvallende boom', voor 'terugslag van de motorzaag', voor 'niet meer te hechten wonden'. Op de houtzagerij, waar we de bomen met kettingen achter de tractor naartoe sleepten, zag ik mannen met drie vingers, met één arm eindigend in een stomp, mannen in geblokte houthakkershemden die hele bomen in één beweging op het platform tilden waar de cirkelzaag nooit stopte met draaien. Het platform bewoog naar de zaag toe, het was de kunst om net op tijd weg te springen opdat uitsluitend het hout en niet een been of een heel menselijk lichaam werd doorgezaagd. De mannen, met gebitten waarin meer gaten dan tanden te zien waren, dronken zelfgestookte wodka of spiritus uit melkflessen waarvan ze de doppen met de paar tanden die hun nog restten van de flessenhals verwijderden.

Ik wist hun blikken op mijn te dunne lichaam gericht; ik zag hoe ze elkaar aanstootten en hun hoofd schudden; hoe ze hun lege mond bloot lachten in een grijns van ongeloof. Wanneer ze zich op luide toon met elkaar in het Fins onderhielden, wist ik zeker dat ze het over mij hadden: hoe ze een geweldige grap met

de dunne jongen zouden kunnen uithalen, iets met de cirkelzaag, iets wat hij zijn leven lang niet meer zou vergeten.

Er zijn ook vrienden (mijn beste vrienden, zou ik graag willen denken, maar ik weet dat ik hier voorzichtig moet zijn) die in plaats van te grijnzen de nadruk leggen op het uitzonderlijke van mijn eenzame reis naar Finland.

‘Jij ging toch maar mooi op je negentiende weg,’ zeggen ze. ‘Dat hebben wij allemaal niet gedaan.’

Waarom eigenlijk niet? denk ik, maar ik houd mijn mond.

‘Je moet je daar toch ook wel eenzaam hebben gevoeld,’ zeggen de vrienden. ‘Wij vinden het behoorlijk moedig.’

De boerderij lag op een afgelegen schiereiland in een van de 188.000 meren die Finland rijk is. Telefoonverkeer was niet eenvoudig: om contact te krijgen met het buitenland moest je eerst een telefoniste bellen om het gewenste nummer door te geven. Na een halfuur wachten hoorde je, als je geluk had, een stem in de verte. Een vaag bekende stem van een familielid of een vriend. En twee keer in de zes maanden dat mijn verblijf in Finland zou duren, de stem van mijn in Amsterdam achtergebleven vriendin.

‘Hoelang blijf je daar nog?’ hoorde ik, het klonk of ze in een badkamer stond, in elk geval in een betegelde ruimte.

‘Ik weet het niet,’ antwoordde ik naar waarheid.

Negentienhonderd kilometer verder naar het zuiden meende ik een zucht te horen, maar het kon ook de wind zijn die net een vlaag sneeuwvlokken langs de ramen van de boerderij blies.

‘Ik dacht dat je het daar na een maand wel gezien zou hebben,’ zei ze. ‘Verveel je je niet?’

Nee, dan waren onze brieven beter. We schreven elkaar om de drie dagen. In de brieven vertelden we alles, in elk geval de

dingen die je niet zo makkelijk over de telefoon kon zeggen met een meeluisterende telefoniste, ook al verstond die waarschijnlijk alleen Fins.

‘Ik heb gisteren op een houtzagerij midden in de bossen een boom in de lengte doorgezaagd,’ probeerde ik nog. ‘En daarna heb ik pure spiritus gedronken uit een melkfles. Dat is negentig procent alcohol.’

‘Wat zei je? Je valt steeds weg. Ik verstond alleen zaag.’

Tijdens de daling boven de naaldwouden schoten me opeens, als vanuit het niets, een paar Finse woorden te binnen. Woorden die ergens op een onverlichte plek in mijn geheugen bijna veertig jaar begraven moeten hebben gelegen.

Het was oktober 2012. Voor het eerst sinds 1973 zette ik weer voet op Finse bodem. Aleksi Siltala, mijn Finse uitgever, kwam me van het vliegveld halen.

‘Vanavond heb je vrij,’ zei hij, toen we Helsinki binnenreden. ‘Morgenochtend kom ik om negen uur naar je hotel en rijden we samen naar de boekenbeurs in Turku.’

Vrij... Het klonk bijna als iets van school – morgen hebben alle derde klassen de eerste twee uur vrij – en het kostte me dan ook de grootste moeite om niet hoorbaar te zuchten van opluchting. Ik had op iets anders gerekend: een etentje met medewerkers van de uitgeverij, een plaatselijke schrijver en een journalist die geen directe vragen stelt, maar pas tijdens de koffie met cognac driftig aantekeningen begint te maken.

In de auto van mijn Finse uitgever speelde ik nog mijn gemakkelijke zelf, of laat ik het anders zeggen: ik speelde de rol van de makkelijke prater, die ik niet altijd ben, met verve. Het kost-

te me minder moeite nu ik wist dat ik vanavond alleen zou zijn – eerst op mijn hotelkamer en daarna in een restaurant.

Ik ben er langzaam van overtuigd geraakt dat een mens per etmaal maar een beperkt aantal woorden tot zijn beschikking heeft. Zoiets als de databundel op je telefoon. Op zeker moment gaat het rode lampje flikkeren ten teken dat het aantal toegemeten woorden bijna op is. Wanneer je dan nog in een restaurant zit met de medewerkers van de uitgeverij, de ook al niet erg spraakzame plaatselijke schrijver, en de geduldig op een moment van zwakte loerende journalist, heb je een probleem.

Meer dan eens is het me overkomen dat ik al tijdens het voorgerecht stilval, de motor sputtert, ik kom tot stilstand. Ik doe nog een wanhopige poging door me aan iets van de actualiteit vast te klampen: de laatste terroristische aanslag, een vraag naar het aantal immigranten in het land waar ik die avond te gast ben, maar mijn hart ligt er al niet meer in. Ik praat nog wel, maar het zijn niet meer mijn eigen woorden. Flarden van krantenartikelen en teletekstberichten hebben zich aan mijn tong en aan de binnenkant van mijn wangen vastgehecht. Ik kauw erop als op een te groot en taai stuk vlees, ik wil het liefst slikken maar ik ben bang dat het stuk vlees dan hopeloos in mijn luchtpijp vast zal komen te zitten. De journalist buigt zich over de tafel heen en kijkt me aan.

‘Hoorde ik u daarnet nou zeggen dat de immigranten ook in uw land een probleem vormen?’ vraagt hij, hij haalt zijn pen en notitieblokje uit zijn binnenzak en legt ze naast zijn bord.

Ik excuseer me en vertrek naar het toilet. Daar blijf ik zo lang als menselijkerwijs mogelijk is. Een bepaalde afgemeten tijd waar ik binnen moet zien te blijven, anders zal er iemand van mijn gezelschap van tafel opstaan om me te gaan zoeken. ‘Hij zal toch niet onwel zijn geworden?’

Ik besprenkel mijn gezicht met water uit het fonteintje. In feite heb ik maar één wens: dat ze me vergeten zijn. Dat ze de avond ook zonder mijn aanwezigheid tot een goed einde kunnen brengen. Binnenkort zijn ze me sowieso vergeten, waarom dan niet al vandaag?

Ik kijk in de spiegel boven het fonteintje en ik zie een uitgeblust gezicht. Uitgedoofd. Een kerstboom waarvan iemand de verlichting heeft uitgedaan. Alleen nog saaie groene takken. Dit gezicht gelooft er niet meer in, vooral niet in zichzelf.

Ik ben op een breekpunt aangeland. Wanneer ik straks naar buiten kom en me weer bij het gezelschap voeg, moet ik een cruciale beslissing nemen. Praten zit er niet meer in. Althans, niet zonder hulpmiddelen. Ik zit aan mijn dranklimiet (vier bier-tjes), de alcohol bevindt zich al niet meer in mijn hersenen en heeft zich ergens dieper in mijn lichaam genesteld. Op dit moment maakt hij me alleen maar zwaar en trekt me naar beneden. Wanneer ik me vanaf nu tot water beperk, zal er steeds minder uit mijn mond komen. In het gunstigste geval zullen ze me nog tijdens het etentje vergeten en geen notitie meer van me nemen. Ze zijn allang van het beleefdheids-Engels op hun eigen taal overgestapt. Ze lachen ook uitbundiger nu ze zich niet meer om mij hoeven te bekommeren. Heel af en toe draait iemand zich nog naar me om en informeert of het me smaakt, of het herten-vlees in rode wijn – een plaatselijke specialiteit – niet te taai is.

Ik ben overigens de enige die deze plaatselijke specialiteit heeft besteld, de anderen zitten allemaal met biefstukken, frites, salades en hamburgers voor hun neus. Ik zou op dit moment een moord kunnen begaan voor een hamburger; het herten-vlees zit in een aarden pot, voor mijn gevoel heb ik er al zeker de helft van gegeten, maar de bodem van de pot is nog lang niet in zicht. Met elke hap is het of ik er verder van verwijderd raak,

een gevoel van paniek neemt nu bezit van me, een vergelijkbare paniek als die ik soms in zee heb gevoeld: ik ben voorbij de branding gezwommen, en nu ben ik plotseling moe, ik keer om en zwem terug naar het strand, dat alleen maar verder en verder weg lijkt, de stroming is te sterk, heeft me te pakken en voert me mee naar open zee.

De journalist heeft zijn hamburger op en buigt zich opnieuw naar me toe. Ik denk dat ik het antwoord op zijn vraag allang heb gegeven, de immigrantenvraag, die de laatste jaren in geen enkel vraaggesprek meer kan ontbreken.

‘Ooit waren wij allemaal buitenlanders,’ zeg ik, en ik weet inmiddels uit ervaring dat dit waarschijnlijk ook de kop boven het artikel zal worden. Omdat de journalist me vragend of niet-begrijpend aankijkt, licht ik het antwoord nog wat nader toe.

‘Wij leven al duizenden jaren in een permanente volksverhuizing,’ zeg ik – ik heb mijn vork neergelegd, hoe langer het antwoord hoe verder ik van het in zijn geheel opeten van de hertenschotel verwijderd zal raken. ‘Het was heerlijk, alleen een beetje veel,’ zou ik straks met een quasischuldig gezicht tegen de ober kunnen zeggen.

‘De mens is altijd in beweging geweest,’ zeg ik. Ik trek er geen interessant gezicht bij, ik doe niet net of ik iets nieuws verkondig. En dan steek ik van wal, het is een raadsel waar al die woorden opeens vandaan komen, nog maar zo kort geleden viel ik helemaal stil. Nog korter geleden heb ik serieus overwogen om nooit meer terug te keren van het toilet.

‘De Finnen en Hongaren kwamen uit Mongolië,’ hoor ik mezelf tegen de journalist zeggen. ‘De Finnen trokken naar het noorden, de Hongaren bogen af naar het zuiden. Daarom zijn hun talen ook vandaag de dag nog altijd met elkaar verwant. Zij het dat die verwantschap voornamelijk tot uitdrukking komt in

het gebruik van onbegrijpelijke woorden voor zaken en begrippen die internationaal allemaal min of meer hetzelfde klinken. Weet je wat *politie* is in het Hongaars? *Rendőrség. Telefoon* in het Fins? *Puhelin.*'

De inmiddels iets spraakzamere plaatselijke schrijver houdt de fles wijn boven mijn glas. Ik knik. Dit is het breekpunt. Of eigenlijk vond het breekpunt eerder plaats, toen ik terugkeerde van het toilet. Wel of geen alcohol. Wel of niet voorbij de limiet van drie à vier glazen. Morgen is een andere dag. Een drukke dag, ik ben het programma dat me in de taxi van het vliegveld naar het centrum van de stad in handen is gedrukt gelukkig vergeten. Met een kater, zelfs met een lichte, zal die dag niet vooruit te branden zijn. Een dag als in een kantoor met te weinig werk, de wijzers van de wandklok lijken stil te staan. Maar nu is nu. Er moet nog worden gepraat, ook door mij.

'Waarom de Finnen in het noorden terechtwamen en de Hongaren in het zuidoosten zullen we nooit meer achterhalen. Een ruzie tussen twee stamhoofden. Om een vrouw waarschijnlijk. Misschien waren het wel broers, die twee stamhoofden. "Ik ga naar het zuiden, het is mij hier veel te koud!" schreeuwt de ene broer. "Doe maar wat je niet laten kunt, eigenwijze klootzak!" schreeuwt de andere broer terug en hij richt het hoofd van zijn paard naar het noorden. "En neem die hoer alsjeblieft mee!"

Ik weet niet wat het precies is, misschien wel het woord *hoer*, maar ik merk plotseling dat niet alleen de journalist en de plaatselijke schrijver naar me luisteren, maar dat ook de hoofden van de andere aanwezigen mijn kant op zijn gedraaid. Andere gesprekken zijn – wie weet hoelang geleden al – stilgevallen. Van de zwijgzame, buitenlandse schrijver om wie ze aan het eind van de avond moeten tossen wie hem naar zijn hotel zal begeleiden, ben ik nu in het middelpunt van alle aandacht veranderd.

Ik doe of ik niks merk en richt me weer tot de journalist, en half tot de schrijver.

‘Daarna kwamen de Hunnen,’ zet ik mijn betoog voort. ‘Of misschien kwamen die wel eerder, daar wil ik vanaf zijn. In Europa kwam alles in elk geval uit het oosten. De Goten, de Germanen, eeuwenlang wisten de Romeinen deze ongeletterde barbaren aan de buitengrenzen van hun rijk op afstand te houden. Op sommige uithoeken zelfs met een muur, zoals die van keizer Hadrianus op de grens van het huidige Engeland en Schotland. Maar uiteindelijk braken ze er toch doorheen. En ze sloegen alles kapot. Beelden, tempels, badhuizen, alle sporen van beschaving werden in stukken geslagen. Het is een wonder dat er in Rome nu nog ruïnes te bewonderen zijn, er was voor de Goten kennelijk genoeg kapot te slaan om niet ook nog eens aan het Colosseum of het Forum Romanum te beginnen.’

Wat zal er hiervan morgen of overmorgen in de krant terecht komen, vraag ik me gedurende een korte adempauze af, die ik benut door mijn glas te legen en de schrijver een zo goed als onzichtbaar teken te geven om het bij te vullen.

‘Het onheil komt dus altijd uit het oosten, dat is vandaag de dag nog steeds zo, en dat gold in de vijftiende en zestiende eeuw ook voor de indianen van Noord- en Zuid-Amerika. Ook daar werden beelden en tempels kapotgeslagen, hele volksstammen over de kling gejaagd. We hebben het nu zo gemakkelijk over achterlijke en intolerante religies. Maar probeer je eens in te denken hoe het voor de indianen geweest moet zijn. Voor de Apaches en de Sioux. Eeuwenlang heb je op bizonen gejaagd, er waren ook altijd genoeg bizonen, ze werden nooit met uitsterven bedreigd, maar dan landen de blanken in hun boten op de kust. Ze hebben geweren, ze gooien je totempalen op de brandstapel en geven je zakdoekjes die met waterpokken of mazelen zijn be-

smet cadeau. Voor je het weet ben je zelf een uitstervende mensensoort. En de blanken brengen nog iets anders mee: religieus fanatisme. De vreugdeloze geboden van de gereformeerden in het noorden, maar ook de bekeerdrift van de katholieken in het zuiden, hun inquisitie en hun tot de brandstapel veroordeelde ketteren. Zullen de indianen deze binnenvallende massamoordenaars ooit als bevrijders van hun cultuur hebben beschouwd? Voor ze het in de gaten hadden was tachtig procent van de oorspronkelijke bevolking afgeslacht, de rest werd achter hekken opgesloten in zogenaamde reservaten...'

'Die indianen waren anders zelf ook geen lieverdjes, hoor.'

Ik kijk in het gezicht van een mooie vrouw van middelbare leeftijd met wie ik tot nu toe nog geen woord heb gewisseld omdat ze helemaal aan het andere eind van de tafel zit. Ik weet ook niet meer wie ze is, een medewerker van de uitgeverij, nog een journalist, of misschien wel de vrouw van de uitgever. Dat is ook altijd het lastigste aan etentjes als dit, dat je veel te snel aan veel te veel mensen tegelijk wordt voorgesteld. Hun namen vergeet je op het moment dat je hun de hand drukt.

'De Azteken, de Maya's, echt geen leuke, lieve, vrijheidslievende jongens,' vervolgt de vrouw. 'Met tienduizenden tegelijk offerden ze hun eigen bevolking om de goden gunstig te stemmen. Nu bezoeken we hun tempels en piramiden, maar we vergeten vaak dat het de eerste vernietigingskampen van de geschiedenis waren.'

Er is inmiddels koffie met cognac besteld. Nee, er is een tweede ronde koffie met cognac besteld. Verse doping. Gespreksdoping. Maar het is pure roofoverval op de gespreksstof. Vanavond zal ik ver over de mij toegemeten hoeveelheid woorden heen gaan. Morgen komt de terugslag. Morgen zal ik nukkelig en zwijgzaam zijn, niet te harden, niet in de laatste plaats voor mezelf.

Ik glimlach naar de vrouw, ik knijp mijn ogen zelfs even samen terwijl ik haar aankijk. Ze is in de vijftig, schat ik. Ze draagt een donkerblauwe trui, het witte kraagje van een blouse steekt boven de hals uit. Haar haar draagt ze opgestoken. Ik weet nu ook aan wie ze me doet denken: aan Anna Karenina. Niet aan de Anna Karenina uit een of andere verfilmde versie van het boek, maar de Anna Karenina zoals ik me haar heb voorgesteld toen ik het boek las.

‘Je hebt volkomen gelijk,’ zeg ik in het Engels, dat gelukkig een taal is waarin je niet kunt horen of je ‘je’ of ‘u’ zegt. Ik vind haar meer een ‘u’, maar ze kan een ‘je’ worden, misschien nog wel deze avond. ‘Het waren geen lieve jongens.’

Ik blijf maar glimlachen, ik zie er ongetwijfeld uit als een idioot. Wanneer ik straks onwel word of hier ter plekke het bewustzijn verlies, breng jij me dan naar mijn hotel? vraag ik de vrouw in gedachten terwijl ik haar aan blijf kijken. De rest van het gezelschap is stilgevallen. In mijn oren klinkt alleen nog het gesuis dat de laatste vijftien jaar altijd de overhand krijgt wanneer de omgevingsgeluiden wegvallen: de achterstallige gehoorschade van jarenlange bezoeken aan concerten in Paradiso en de Melkweg, volgens mijn huisarts.

En dan staan we opeens buiten. Het sneeuwt. De sneeuwvlokken vallen op de glimmende keien waarmee alle straatjes en stegen hier in het oude centrum zijn bestraat. Ik weet ongeveer waar ik ben: niet in Finland maar in een vergelijkbaar Scandinavisch of Oost-Europees land, een noordelijke stad, Oslo of Stockholm, Reykjavik of Sint-Petersburg. Ik weet waar mijn hotel is: na twee straten rechts, dan een pleintje schuin oversteken, daar is het. Maar ik kijk de andere kant op. ‘Ik weet niet goed hoe ik...’

‘Maak je geen zorgen, ik breng je wel.’ De vrouw is naast me

komen staan, ze draagt een tot over haar knieën vallende bontjas. Een echte: het soort bontjas waar vegetariërs woedend om zouden worden, maar die hier, in het land waar ik nu ben, heel natuurlijk voelt. Gelukkig, denk ik, gelukkig dat er nog landen bestaan waar een bontjas gewoon natuurlijk mag voelen, net zo natuurlijk en vanzelfsprekend als in een negentiende-eeuwse roman.

Ze houdt me een pakje sigaretten voor. Ik ben op 12 november 1996 gestopt met roken. Ik neem er een, ze geeft me vuur, daarna steekt ze haar eigen sigaret aan.

Het eerste trekje heeft hetzelfde effect als het eerste trekje op het schoolplein, net achter de fietsenstalling. Ik heb het gevoel dat ik me ergens aan vast moet klampen om niet te vallen, en ik raak even haar bontjas aan.

‘Maar wacht...’ begin ik. ‘Wie ben jij... u... *you...*’

Ik maak een vaag gebaar naar het gezelschap om ons heen, dat inmiddels al afscheid van elkaar aan het nemen is.

‘Ik ben je uitgever, Herman,’ zegt ze. ‘Dat wil zeggen: de uitgeverij is mijn eigendom. Ik houd de cijfers in de gaten, mijn man doet de auteurs. Daar ben ik hem dankbaar voor, ik zou daar zelf nooit het geduld voor kunnen opbrengen.’

Hier buiten in haar bontjas lijkt ze nog meer op Anna Karenina dan daarnet in het restaurant. Ze doet me nu nog sterker denken aan de eerste Anna Karenina die ik ooit heb gezien.

Dat was lang geleden geweest. In 1973, in Finland.